

Г.І.Лановська
Г. И. Лановская
G. I. Lanovska

**Недержавні пенсійні фонди у системі пенсійного забезпечення
України**

Private pension funds in the pension system Ukraine

No national pension funds in pension's system of Ukraine

Розглядаються актуальні проблеми системи недержавного пенсійного страхування в Україні. Проаналізовано перші кроки становлення таких фінансових інститутів в Україні та виявлено проблеми їх розвитку.

Ключові слова: *Недержавний пенсійний фонд, пенсійна система, страхові організації, банківські установи, учасники недержавного пенсійного фонду, вкладники недержавного пенсійного фонду,*

Рассматриваются актуальные проблемы системы негосударственного пенсионного страхования в Украине. Проанализированы первые шаги становления таких финансовых институтов в Украине и выявлены проблемы их развития.

Ключевые слова: *Негосударственный пенсионный фонд, пенсионная система, страховые организации, банковские учреждения, участники негосударственного пенсионного фонда, вкладчики негосударственного пенсионного фонда.*

Shows actual problems of no national pension insurance's system in Ukraine. First steps of standing such finance institutions of Ukraine are analyzed and problems of their development are determined.

Key words: *no national pension fund, pension system, insurance*

organizations, banks organizations, members of no national pension fund, depositors of no national pension fund.

На сучасному етапі розвитку української економіки гостро постало питання пенсійної реформи. Метою реформування є побудова трирівневої системи пенсійного забезпечення, третім рівнем, якої виступає недержавне пенсійне страхування. Недержавна пенсійна система є важливим засобом забезпечення гідного рівня життя населення після виходу на пенсію та джерелом довготермінових інвестицій, необхідних для економічного розвитку України.

Найбільшого розвитку у сфері недержавного пенсійного забезпечення набули розробки науковців Росії та Казахстану, зокрема, В.В. Басова, О.Г. Морозова, А.З. Остаповича. Над цією проблематикою активно розпочали працювати також українські вчені та практики такі, як В.В. Гордієнко, О.В.Гаряча, Б.О.Зайчук, В.І.Зайчук, В.І. Кравченко, М.В. Лазерна. Незважаючи на достатньо велику кількість розробок з проблеми та з огляду на недостатній попит населення на послуги цієї системи, вона потребує подальшого дослідження.

Для більшості громадян України система недержавного пенсійного забезпечення – відносно нове, а для деякого навіть незнайоме поняття. Слід зазначити, що наш народ неодноразово вводили в оману різні фонди-трасти, обіцяючи «золоті гори». Таким чином, громадяни України досить обережно вкладають кошти, щоб отримати дивіденди в майбутньому. Це має пряме відношення до недержавних пенсійних фондів. Однак у багатьох країнах світу недержавне пенсійне забезпечення є важливою складовою в загальному компенсаційному пакеті соціального забезпечення працівника поряд із заробітною платою, преміями, бонусами за період праці, медичним страхуванням тощо. Також доходи пенсіонерів в різних країнах від 25 до 50 відсотків належать недержавним пенсійним фондам. У таких країнах, як

Великобританія, Нідерланди і Швейцарія обсяг інвестицій з недержавної пенсійної системи перевищує половину ВВП (таблиця 1):

Таблиця 1

Динаміка пенсійних активів у розвинених країнах світу, %

Країна	Пенсійні активи як частка особистих активів	Пенсійні активи як частка ВВП	Щорічний приріст пенсійних активів як частки щорічних особистих заощаджень
Великобританія	27,2	57,0	71,3
США	13,2	33,8	49,9
Канада	14,1	26,7	38,8
Нідерланди	39,6	77,9	37,9
Швейцарія	-	68,0	95,0

Джерело: <http://www.pfu.gov.ua>

Взагалі, система недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) - це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат. Мета НПЗ: накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами для забезпечення пенсійних виплат за результатами діяльності пенсійного фонду.

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється:

1) недержавними пенсійними фондами (НПФ) – шляхом укладання пенсійних контрактів між адміністраторами фондів та вкладниками;

2) страховими організаціями – шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду;

3) банківськими установами – шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків.

Учасниками недержавного пенсійного фонду можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства. Участь фізичних осіб у будь-якому НПФ є добровільною, а також вони мають право бути учасником кількох фондів за власним вибором. Накопичені кошти учасника пенсійного фонду є його власністю і у разі смерті успадковуються. Вкладником фонду, який робить пенсійні внески на користь учасника фонду відповідно до умов пенсійного контракту, може бути сам учасник, подружжя, діти, батьки, роботодавець учасника або професійне об'єднання, членом якого є учасник. У будь-якому недержавному пенсійному фонді його учасники можуть бути одночасно і вкладниками такого фонду.

Недержавні пенсійні фонди можуть бути трьох видів: відкриті, корпоративні та професійні.

1. Відкритий пенсійний фонд - недержавний пенсійний фонд, учасниками якого можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця та характеру їх роботи;

2. Корпоративний пенсійний фонд - недержавний пенсійний фонд, засновником якого є юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб-роботодавців та до якого можуть приєднуватися роботодавці-платники. Учасниками цього фонду можуть бути виключно фізичні особи, які перебувають (перебували) у трудових відносинах з роботодавцями-засновниками та роботодавцями - платниками цього фонду;

3. Професійний пенсійний фонд - недержавний пенсійний фонд, засновником (засновниками) якого можуть бути об'єднання юридичних

осіб-роботодавців, об'єднання фізичних осіб, включаючи професійні спілки (об'єднання професійних спілок), або фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності (занять). Учасниками такого фонду можуть бути виключно фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності (занять), визначеної у статуті фонду.

Недержавний пенсійний фонд не несе відповідальності за зобов'язаннями держави, а держава не несе відповідальності за зобов'язаннями фонду. НПФ не може бути проголошений банкрутом та ліквідований за законодавством про банкрутство та кошти учасників у разі його ліквідації не втрачаються, передаються до іншого недержавного пенсійного фонду або страхової організації чи банку, що здійснюють недержавне пенсійне забезпечення.

Хоча Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення" набрав чинності ще у січні 2004 року, тривалий час початок роботи недержавних пенсійних фондів стримувався відсутністю повного комплексу професійних фінансових установ, які забезпечують діяльність фонду. Перші адміністратори (особи, які забезпечують укладання пенсійних контрактів, здійснення пенсійних виплат, ведуть облік активів фонду) змогли отримати ліцензію лише наприкінці 2004 року, а податкові пільги у сфері недержавного пенсійного забезпечення вступили в дію з першого січня 2005 року. Тобто лише у 2005 році недержавні пенсійні фонди запрацювали повноцінно.

Наприкінці 2004 року в Україні фактично існували 47 недержавних пенсійних фондів, з них 22 – безпосередньо здійснювали недержавне пенсійне забезпечення. Загальний обсяг активів, залучених до діючих недержавних пенсійних фондів на той час становив майже 16 млн. грн., загальна кількість громадян, що брали участь у недержавному пенсійному забезпеченні – близько 31 тис. осіб. Щомісячний розмір виплат учасникам пенсійних фондів коливався від 8 до 750 грн., у середньому ця сума становила 40-50 грн. на місяць.

Згідно з даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг наприкінці 2005 року в Україні пройшли повну державну реєстрацію та розпочали свою діяльність 39 недержавних пенсійних фондів. В тому числі 31-відкритий, 5 – корпоративних та 3 професійних. З них 19 мають право укласти пенсійні контракти та отримувати пенсійні внески, оскільки уклали договори про адміністрування, управління активами та обслуговування фонду зберігачем. Також 22 ліцензії було видано на впровадження діяльності з адміністрування пенсійних фондів та 59 на впровадження діяльності з управління активами пенсійних фондів. Загальна сума пенсійних внесків, зібраних недержавними пенсійними фондами в 2005 році становила 9320,8 тис. грн. та кількість учасників цих фондів за укладеними пенсійними контрактами – 34 847 осіб. [6]

З урахуванням вищенаведеного матеріалу та проведених розрахунків можна стверджувати, що в 2006 році кількість відкритих недержавних пенсійних фондів збільшилась до 40, професійні до 5 та корпоративні до 7. Проведений аналіз показує, що кількість учасників НПФ порівняно з 2005 роком зросла майже в 2 рази і становить 68 641 особу. У середньому на індивідуальному рахунку кожного учасника обліковується 465,48 грн. Наведені дані свідчать про певне підвищення довіри населення до недержавних пенсійних фондів, хоча частка внесків фізичних осіб ще не велика.

Сьогодні більшість недержавних пенсійних фондів створюється підприємствами-роботодавцями. Таку зацікавленість роботодавців в участі у системі недержавного пенсійного забезпечення можна пояснити низкою переваг і можливостей. Зокрема, роботодавці отримують можливість: вирішити соціально-кадрові та управлінські питання: посилити соціальний захист працівників, покращити кадрову ситуацію на підприємстві (за рахунок підвищення зацікавленості працівників у результатах роботи, зниження плинності кадрів, утримання

кваліфікованих працівників, омолодження колективу), формувати корпоративну культуру на підприємстві, створити позитивний імідж соціально орієнтованого підприємства-роботодавця; отримати додаткові фінансово-інвестиційні можливості: оптимізувати витрати на соціальне забезпечення за рахунок пільгового оподаткування, залучити з пенсійних накопичень довгострокові фінансові ресурси для реалізації власних інвестиційних програм.

Держава стимулює недержавні пенсійні фонди шляхом надання податкових пільг. Так, з метою стимулювання здійснення пенсійних внесків передбачена можливість віднесення до валових витрат роботодавця-платника сум внесків на недержавне пенсійне забезпечення працівників (в межах 15% від заробітної плати кожного працівника), також не включаються у склад оподаткованого доходу фізичної особи сума внесків на недержавне пенсійне забезпечення (в межах, встановлених законодавством, на сьогодні – в межах 570 грн. на місяць). [8]

Законодавством України передбачені податкові пільги і при роботі з пенсійними коштами. Зокрема, не підлягає оподаткуванню інвестиційний дохід, отриманий від здійснення операцій з пенсійними активами. Ще одним важливим моментом є оподаткування пенсійних виплат з понижуючим коефіцієнтом – пенсіонер платитиме лише 60% від ставки податку на доходи фізичних осіб, а після досягнення ним 70 років пенсійні виплати взагалі не оподатковуються.

Порівнюючи функціонування та дієвий механізм недержавних пенсійних фондів за 2004-2006 роки можна спрогнозувати, що уже на кінець 2007 року українські НПФ оперуватимуть активами обсягом 10 млрд. грн. Дослідження показало, що це майже вдвічі більше від розміру торішніх іноземних інвестицій у вітчизняні підприємства. До кінця 2009 року загальний обсяг пенсійних активів усіх українських НПФ перевищить 30 млрд. грн. Якщо ж урахувати, що недержавні

пенсійні фонди вкладатимуть в економіку переважно довгострокові ресурси, їхня ефективність може перевершити найсміливіші очікування (Таблиця 2):

Таблиця 2

Прогноз сукупних внесків і накопичень у НПФ

Рік	Сукупна Заробітна плата, млрд грн	Внески населення, % сукупної заробітної плати	Внески населення в НПФ, млрд грн	Сукупні накопичення в НПФ накопичувальним підсумком, млрд грн
2008	183	3,5	6,4	18,5
2009	210	4,0	8,4	30,3

Джерело: <http://www.dfp.gov.ua>

Сьогодні майже кожне велике українське підприємство розглядає питання про участь у створенні пенсійного фонду. Головна перевага НПФ — пільговий податковий режим для внесків до пенсійних фондів. Підприємства дістали можливість сформувати серйозний інвестиційний ресурс не за рахунок прибутку, а шляхом зменшення податкових зобов'язань. Виходячи з цього можемо припустити протягом найближчих трьох років практично весь великий бізнес стане клієнтом НПФ. Адже підприємства, які беруть участь у фондах, напевне зможуть передусім розраховувати на фінансову підтримку своїх інвестпроектів. Потім інтерес адміністраторів і компаній з управління активами переключиться на клієнтів з чисельністю працівників у кілька тисяч осіб.

При виборі між відкритим і корпоративним НПФ фахівці рекомендують віддати перевагу відкритому. Засновниками корпоративних фондів може бути одне або кілька підприємств. Таким чином, НПФ стають немовби дочірніми, але самостійними юридичними особами. Відкриті фонди не мають обмежень для засновників і зорієнтовані передусім на професійного адміністратора і компанію з управління активами, які визначають ефективні напрями інвестування активів. Істотним недоліком корпоративного НПФ є обов'язковий вихід з

його складу власника рахунка, який звільняється з підприємства-засновника або підприємства-вкладника такого НПФ. Якщо проблема плинності кадрів на підприємстві є гострою, це створює ризик постійного вимивання інвестиційного капіталу пенсійного фонду.

Саме можливість додаткового стимулювання колективу за допомогою НПФ, передусім цікавить великі українські підприємства. Переговори з потенційними клієнтами свідчать, що соціальний бік питання викликає в них навіть більше зацікавлення, ніж інвестиційний. Плинність кадрів і старіння трудових колективів є найгострішою проблемою для українських промислових гігантів. Молодь довго не затримується на одному підприємстві. Водночас перспективні посади часто обіймають люди перед пенсійного віку, і звільнити їх, відповідно до закону, дуже важко. Відкриття пенсійного рахунка здатне втримати потрібні кадри на підприємстві й стимулювати добровільний вихід на пенсію працівників немолодого віку. По суті, корпоративна пенсійна програма підприємства може стати значною конкурентною перевагою на ринку праці. У НПФ дозволяється призначати підвищені пенсійні відрахування на рахунки окремих груп працівників, що може стати серйозним стимулом для особливо цінних кадрів. Замінити працівників пенсійного віку підприємству також напевне стане легше, якщо на пенсійних рахунках на момент звільнення будуть солідні суми.

Перспективність недержавних пенсійних фондів в Україні є очевидною вже тепер. Створити недержавний пенсійний фонд має намір навіть Уряд. Передбачено, що цьому НПФ буде зібрано пенсійні рахунки всіх працівників бюджетної сфери. Право стати адміністратором цього фонду виборюватимуть усі найбільші компанії. Адже йдеться про активи обсягом близько 400 млн. грн. на рік. Зарубіжний досвід показує, що за сприятливого законодавства клієнтська база недержавних пенсійних фондів зростає вражаючими темпами. Аналогічна картина спостерігається і в нашій країні. Наприклад, Компанія «Укрсоц-Капітал»

спеціалізується на адмініструванні й управлінні активами пенсійних фондів. Статутний фонд — 10 мільйонів гривень. Банком-партнером Укрсоц-Капіталу є Укрсоцбанк, який надає послуги охоронця активів пенсійних фондів. На сьогодні Укрсоц-Капітал створив чотири недержавні пенсійні фонди: УкрсоцФонд, Пенсійний капітал, Ощадний, Об'єднаний профспілковий. Компанія однією з перших розробила комплексне програмне забезпечення для роботи українських НПФ, яке нині проходить тестування. [5]

Висновок. Таким чином, особливістю діяльності недержавних пенсійних фондів є те, що при справлянні пенсійних внесків використовується податковий пільговий режим. Він є вигідним, як для роботодавців так і найманих працівників. Недержавна пенсійна система відіграє важливу роль у пенсійному забезпеченні громадян, а також є гарантом гідного життя після виходу на пенсію. Розвиток ринку недержавних пенсійних фондів в Україні має стати одним зі стратегічних інвестиційних джерел, спрямованих на підтримку економічного зростання загалом в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Внукова Н.М., Кузьминчук Н.В. Соціальне страхування: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2006. -352с.
2. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення». -2004.
3. Момотюк Л.Є. Роль недержавних пенсійних фондів у системі пенсійного забезпечення. Фінанси України. - № 5. – 2006.
4. Стечишин В. Недержавні пенсійні фонди – майбутні фінансові потоки. Особлива тема. - №8. – Львів.-2005.
5. <http://ssmsc.gov.ua>
6. <http://www.dfp.gov.ua>
7. <http://www.pfu.gov.ua>
8. www.pension.kiev.ua